

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора Галуцько Віри Миколаївни
на дисертацію Попова Костянтина Олександровича «Доказування у
кримінальних провадженнях, щодо застосування до юридичних осіб заходів
кримінально правового характеру та спеціальної конфіскації», подану на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. У ХХІ ст. Україна функціонує в умовах глибоких соціально-економічних і безпекових трансформацій, що супроводжуються структурною перебудовою економіки, інтеграцією до світових ринків, посиленням фінансових потоків та розширенням корпоративного сектору. Перехід від моделі домінування державної власності до змішаної ринкової економіки зумовив інтенсивне зростання кількості та ролі юридичних осіб різних організаційно-правових форм, які стали активними учасниками господарського обігу, публічних закупівель, фінансових операцій, міжнародних економічних відносин і корпоративного управління. Водночас концентрація матеріальних ресурсів і управлінських повноважень у межах актуалізувала ризики використання юридичних осіб як інструментів вчинення кримінальних правопорушень. За таких умов юридична особа постає не лише як суб'єкт цивільних та господарських правовідносин, а й як потенційний носій кримінально-правових ризиків, що зумовлює необхідність застосування до неї ефективних публічно-правових механізмів реагування. Однак традиційні види юридичної відповідальності виявилися недостатніми для протидії системним та організованим зловживанням, які вчиняються від імені або в інтересах юридичних осіб, що зумовило інституціоналізацію в національній правовій системі особливого правового режиму – застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, що знайшло відображення у доповненні КК України розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо

юридичних осіб», внесенні відповідних змін до КПК України та визначенні спеціального процесуального порядку їх застосування (глава 37-1). Відтак дослідження особливостей доказування у кримінальних провадженнях щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації набуває особливої наукової й практичної актуальності. Його метою є формування цілісної концепції процесуального доказування у цій категорії проваджень, удосконалення нормативної моделі правового регулювання та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності, забезпечення правової визначеності й зміцнення гарантій справедливого судового розгляду. Науково-теоретичним підґрунтям дослідження, стали праці вітчизняних фахівців в яких досліджуються питання кримінального процесуального доказування, а саме: Ю. П. Аленіна, В. В. Вапнярчука, В. І. Галагана, І. В. Гловюк, В. Г. Гончаренка, Є. Г. Коваленка, В. Т. Нора, Л. М. Лобойка, М. А. Погорецького, Ю. М. Грошевого, Є. Д. Лук'янчикова, О. В. Капліної, М. М. Михеєнка, О. С. Старенького, С. М. Стахівського, 19 О. Ю. Татарова, Г. К. Тетерятник, Л. Д. Удалової, М. С. Цуцкірідзе, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та ін. У контексті предмету дослідження варто звернути увагу на комплексні наукові розробки О. І. Бідної, А. О. Винника, М. В. Крижановського, В. М. Куца, О. О. Михайлова, О. В. Панченко, М. Є. Панько, О. Ф. Пасєки, О. П. Провоторова, О. Г. Скарбарчука, Г. М. Собко, В. С. Сотниченка, А. М. Яценка. Доктринальні положення, сформульовані зазначеними авторами, мають вагомe методологічне значення для розвитку теорії доказування та формування концептуальних засад кримінального процесу. Водночас сучасні тенденції еволюції злочинності свідчать про набуття нею якісно нових рис, зокрема поширення кримінально протиправних діянь, що вчиняються від імені або в інтересах юридичних осіб та інтегруються у легальний економічний обіг. За таких умов особливої актуальності набуває комплексне дослідження змісту обставин, які підлягають встановленню у відповідних

кримінальних провадженнях, а також наукове обґрунтування пропозицій щодо подолання теоретичних і праксеологічних проблем, що виникають у процесі збирання, перевірки та оцінки доказів під час застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації. Викладене зумовлює актуальність обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126). Крім того, дослідження відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2020–2024 20 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 р. № 326).

Наукова новизна одержаних результатів. Рецензована дисертація являє собою одне з новітніх та значущих досліджень, присвячених комплексному науковому аналізу доказування у кримінальних провадженнях, щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально правового характеру та спеціальної конфіскації. Дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням теоретичних і праксеологічних засад доказування у кримінальних провадженнях щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально правового характеру та спеціальної конфіскації, у якому на основі аналізу чинного законодавства і правозастосовної практики розв'язано низку проблем прикладного характеру, пов'язаних із реалізацією процесуальних повноважень під час досудового розслідування та судового провадження.

Автором на засадах комплексної концепції кримінального процесуального доказування встановлено, що у кримінальних провадженнях щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації основними видами засобів доказування виступають: (а) підстави як фактичні кримінально-правові та кримінальні процесуальні дані; (б) докази як процесуальна єдність підстав та їх джерел (документи, показання, речові й електронні докази, висновки експертів); (в) процесуальні способи одержання та перевірки доказів (витребування, отримання та тимчасовий доступ до речей і документів; ознайомлення з матеріалами провадження; призначення ревізій і перевірок; слідчі (розшукові) дії; залучення спеціаліста) з можливістю застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді обмеження. Також, ним сформульоване наукове розуміння засобів кримінального процесуального доказування у кримінальних провадженнях щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації як системи взаємозалежних і взаємопов'язаних процесуальних механізмів, які 3 мають пізнавально-практичний та розумовий характер, застосовуються уповноваженим кримінальним процесуальним законом суб'єктом з метою збирання, перевірки, оцінки доказів щодо застосування засобів впливу, що не є покаранням або формою кримінальної відповідальності, але тягнуть негативні для юридичної особи наслідки майнового, компенсаційного чи організаційно правового характеру в межах квазікримінальної відповідальності або унеможливають їх настання через передбачені законом передумови, підстави та умови.

Автор обґрунтовує необхідність нормативного закріплення в окремій кримінальній процесуальній нормі (ст. 91-1 КПК України) переліку обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації, з передбаченням обов'язкового встановлення: факту вчинення

кримінального правопорушення та підстав застосування відповідних заходів; 24 організаційно-правової форми юридичної особи; статусу та обсягу повноважень особи, яка діяла від імені та/або в інтересах юридичної особи; характеру, способу та правової кваліфікації кримінального правопорушення відповідно до ст. 96-3 КК України; ступеня тяжкості кримінального правопорушення та реалізації злочинного наміру; наявності, характеру і розміру неправомірної вигоди; вжитих юридичною особою заходів внутрішнього контролю; причинно-наслідкового зв'язку між діями уповноваженої особи та наслідками для юридичної особи; підстав для звільнення від застосування заходів кримінально-правового характеру або закриття провадження; майнового стану юридичної особи, тощо

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення результатів дослідження підтверджується можливістю їх застосування у таких ключових сферах: науковій діяльності – для подальшого розроблення наукових проблем доказування у кримінальних провадженнях; правозастосовній діяльності – під час удосконалення кримінального процесуального законодавства України, а також у практичній діяльності органів досудового розслідування та прокуратури з метою розроблення і вдосконалення відомчих нормативно-правових актів та підготовки методичних рекомендацій; освітньому процесі – під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес України», «Доказування у кримінальному провадженні».

Представлений перелік сфер застосування переконливо демонструє не лише теоретичну, але й значну прикладну цінність дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. На підставі проведеного аналізу змісту анотації, тексту дисертації та наукових публікацій дисертанта є всі підстави констатувати високий рівень наукової обґрунтованості та достовірності одержаних результатів.

Сформульовані у дослідженні наукові положення, висновки та рекомендації повністю корелюють із визначеними метою та завданнями роботи і характеризуються належною аргументацією. Досягнення означених результатів стало можливим завдяки репрезентативній емпіричній та нормативно-правовій джерельній базі, а також оптимальному вибору методології дослідження. Наукова обґрунтованість та достовірність положень дисертації є наслідком цілеспрямованого вибору та застосування сучасних методів наукового пізнання, які органічно впливають із сутності та специфіки предмета дослідження. Такий методологічний підхід гарантує валідність отриманих наукових результатів та обґрунтованість сформульованих висновків.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація є самостійною науковою роботою. Основні теоретичні положення та розробки, які характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне й практичне значення його результатів одержані дисертантом особисто.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у семи наукових публікаціях, з яких чотири опубліковано у наукових фахових виданнях України, три тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Ідеї та розробки співавторів у дисертації не використовувалися.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. За результатами детального вивчення тексту рецензованої дисертації не виявлено фактів текстових запозичень без належного цитування джерел або інших порушень принципів академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Загалом відзначаючи логічну структуру та послідовність викладу дослідження, а також наукові досягнення дисертанта, вважаємо за потрібне акцентувати увагу на деяких положеннях роботи, що мають дискусійний характер.

1. У дисертації автор наголошує, що заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не можуть зводитися виключно до примусових заходів, однак ніякого роз'яснення не надає.

2. Автор зазначає, що норми закладають процесуальну основу участі юридичної особи у доказовому процесі, однак потребують подальшого доктринального осмислення з позицій забезпечення реальної змагальності та ефективного захисту у провадженнях щодо застосування заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації, але у подальшому таке осмислення не проводить.

3. Автор вказує, що поняття доказу у кримінальному процесі демонструють суттєву концептуальну різноманітність, однак не робить висновку так чи я ж позиція є превельюючою та власного бачення не надає.

4. У дисертації майже не наводиться прикладів, від чого вона б мала більш завершений вигляд.

5. Автор робить висновок, що механізм внесення відомостей щодо юридичної особи до ЄРДР та подальше здійснення кримінального провадження стосовно неї формують окремий сегмент доказування, який реалізується шляхом проведення комплексу процесуальних дій, спрямованих на встановлення підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації, однак роз'яснення цьому не надає.

Наведені зауваження носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження «Доказування у кримінальних провадженнях, щодо застосування до юридичних осіб заходів кримінально правового характеру та спеціальної конфіскації» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації»

та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор Попов Костянтин Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент :

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративної
діяльності поліції Одеського
державного університету
внутрішніх справ**

Віра ГАЛУНЬКО